

९४
१९(A-B)

ग्रन्थनाम.

अथ

कर्तृनाम.

विषय.

१४
१९(A-B)

(A) "कैवल्योपनिषत्"

Kaivalyopanished वैदिकसाहित्यम्
ना (वेदान्तम्)

153

(B) "माण्डूक्योपनिषत्"

Mandukopanished

"

185

२४

१९(अ) कैवल्योपनिषत्

~~१९~~

१४

१९(अ)

~~१५~~
१९(अ)

श्रीगणेशायनमः॥ॐ॥अथाश्वत्थानोरुगवतंपरमेष्ठिनंपरिसमेसोव
 च॥अधीहि रुगव-ब्रह्मविद्यावरिष्ठं सदासद्भिः सेव्यमानानिगूढं॥यथा
 चिरात्सर्वपापं व्यपोह्य परात्पुरुषमुपैति विद्वान्॥तस्मै सहोवांच पित्त
 महश्च श्रद्धां तत्किं ध्यायन् योगादेवेहि॥न कर्मणा न प्रजया धनेन प्रागेनै
 के अमृतं प्रमानशुः॥परेण नाकं निहितं गुहायां बिभ्राजते यद्यतयो वि
 शंति॥वेदोत विज्ञानमुनिश्चितार्थाः संन्यासयोगयतयः शुद्धसत्ताः
 ॥ते ब्रह्मलोकेषु परांतकाले परामृतापरिमुच्यन्ति सर्वे॥विविक्ते देशे च
 सुखा संनस्थः शुचिः समग्रीवश्शिरः शरीरः॥असाश्रमस्थः सकलै
 र्द्रियाणि निरुध्य रुज्यास्वगुरुं प्रणम्या॥हृत्पुंडरीकं विरुजं विशुद्धं वि
 चिंत्य मध्ये विशदं विशोकं॥अचिंत्यमव्यक्तं मनंतरूपं शिवं प्रशान्तम
 मृतं ब्रह्मयोनिं॥तथादिमध्यांतविहीनमेकं विभुचिदानंदमरूपम

द्रुतं॥ उमा सहायं परमेश्वरं प्रभुं त्रिलोचनं नीलकंठं प्रशान्तं॥ ध्याता मुनिर्गच्छ
 ति नूतनयोनिं समस्तसाक्षितमसः परस्तात्॥ स ब्रह्मा स शिवः स हरिः संद्रः
 सोक्षरः परमः स्वराट्॥ स एव विष्णुः स प्राणः स कालोऽग्निः स चंद्रमाः स
 एव सर्वयद्रूपं यज्जलं व्यसनात्तनं॥ ज्ञात्वा तं मुक्तमयेति नान्यः पन्था मुक्तये
 ॥ सर्वरूपं स्थितात्मानं सर्वरूपा निश्चात्मनि॥ संपश्यन् ब्रह्म परमं याति नान्ये
 न हेतुना॥ आत्मानमरणिक्त्वा प्रणवं चोत्तरारणिं॥ ध्याननिर्मथनाया सा
 सा शंदहतिपंडितः॥ स एव माया परिमोहितात्मा शरीरमास्थापकरोति सर्वं॥
 स्त्रियं न पानादि विचित्ररोगैः स एव जाग्रपरितृप्तिमेति॥ काले सकले विलिने
 तमोतिरूपः सुखरूपमेति॥ पुनश्च जन्मांतरकर्मयोगात् स एव जीवः स्वपिति प्र
 बुद्धः॥ पुरत्रये क्रीडति यश्च जीवस्ततस्तज्जातं सकलं विचित्रं॥ आधारमा

सुषुप्ति

॥२॥

महत्तु

नंदमखंडबोधं यस्मिन् लयं याति पुरत्रयं च ॥ यत्रैव ते जं सिमनां सि विश्वं
मन्त्रात्मकां विरहेण योगिनां ॥ एतस्माज्जायते प्राणो मनः सर्वेन्द्रियाणि च ॥
खं वायुर्ज्योतिरापः पृथिवी विश्वस्य धारिणी ॥ यत्प्रखरं स सर्वं त्मा विश्वस्य
यतनं ॥ सूक्ष्मा सूक्ष्मतरं निसृतं तत्मेव तमेव तत् ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तादिप्रपंच
यप्रकाशते ॥ तद्ब्रह्माहमिति ज्ञात्वा सर्वबंधैः प्रमुच्यते ॥ त्रिषु धामसु यद्गो
ज्यं तोक्ता शोगश्च यद्गवेत् ॥ तेभ्यो विलक्षणः साक्षी चिन्मात्रो हं सदा शिवः ॥
मयो व स कलं जातं मयि सर्वं प्रतिष्ठितं ॥ मयि सर्वं लयं याति तद्ब्रह्मादयमस्य
हं ॥ अणोरणीया न ह मे न तद्गन्महान हं विश्वमहं विचित्रं ॥ पुरा तनो हं पुरुषो ह्मी
शं ॥ हिरण्यमयो हं शिव रूपमस्मि ॥ अपाणि पादो हं मर्चिस्तु शक्तिः पश्याम्यक्षुः
स शृणोम्यकर्णः ॥ अहं विजानामि विविक्ते रूपो न चोस्ति वेत्ता मम चित्सु
दाहं ॥ वेदैरनेकैरहमेव वेद्यो वेदां हृद्देद विदेव चोहं ॥ न पुण्यपापे मम नास्ति

॥२॥

नाशो न जन्म देहं द्रिय बुद्धि रस्ति ॥ न रूमिरापो मम वदिरस्ति न चानिलो
 मेस्ति न चांबुरं च ॥ एवं विदिता परमात्मरूपं गुहाशयं निष्कलमद्वितीयं ॥
 समस्तसाक्षी सदसद्विहीनप्रयाति शुद्धं परमात्मरूपं ॥ ध्यायेज्जगद्दी
 ज्जगन्निवासं विश्वं जुहोति वसुधा हि शिवा वसानं ॥ यः शतरुद्रीयम
 धीते सोऽग्निपूतो भवति ॥ स वायुपूतो भवति सुरापानापूतो भवति ॥ ब्र
 ह्महत्यायाः पूतो भवति ॥ व्रतकुर्यात्पूतो भवति ॥ तस्मादविमुक्तमाश्रि
 तो भवति ॥ असाश्रमी सर्वदा सुकृद्वा जपेदनेन ज्ञानमाप्नोति संसारा
 र्थवनाशनं ॥ तस्मादेव विदित्वै न कैवल्यफलमश्नुते कैवल्यफलम
 श्नते इति ॥ इति श्रीकैवल्योपनिषत्समाप्तः ॥ ॐ नमोऽर्चयन्तिः शुभ
 यामदेवाः रुद्रं पश्येमाक्षत्रिर्यतजाः ॥ स्थिरैरंगैस्तुष्टुवांसस्तनुचि
 र्व्यशोमदेवैर्हितं यदायुः ॥ स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा

॥३॥

विश्ववेदाः स्वस्ति न साक्ष्ये अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्द
धातु ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ ॐ ॥

५५
१९
इति
केवल्योपनिषत्

॥३॥

॥ प्राण्डु लयोपनिम ॥ १३

ओ नमः ॥ रुद्राय परमात्मने श्रीगुरुभ्यो नमः ॥
ॐ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिः
भक्तिनाः स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवांसस्तनूभिर्विशोभदेवहि
तं पद्मयुः ॥ ॐ मित्येतदक्षरमिदं सर्वं तस्मै पद्म्या
ख्याने भूते नवम् विष्णुदिति सर्वमोङ्कार एव यच्च
न्यत्रिकालातीतं तदप्योङ्कार एव सर्वं ह्येतद्ब्रह्मा
यमात्मा ब्रह्म सोयमात्मा चतुष्पाज्जागरित
स्थानो बहिः प्रज्ञः स सांग एको न विनाति मु

१४/१७ (B)

खः स्खुलभुग्वैश्वानरः प्रथमः पादः ॥ स्वप्रस्था
 नोतः प्रज्ञः स सांगएकोनविंशतिमुखः प्रविविक्त
 नुकृतैजसाद्वितीयः पादः यत्र सुप्तो न कंचनका
 मं कामयते न कंचन स्वप्नं पश्यति तत्सुषुप्तं ॥ सु
 पुप्तस्थान एकीभूतः प्रज्ञानघन एवानंदम
 यो ह्यानंद नुकृतेतो मुखः प्राज्ञस्तृतीयः पादः
 एष सर्वेश्वर एष सर्वज्ञ एषो तर्क्य मेष योनिः
 सर्वस्य ॥ स्वाय यौहिभूतानां ॥ नोतः प्रज्ञं ॥

न बहिः प्रज्ञं नो भयतः प्रज्ञं न प्रज्ञा न घनं न प्रज्ञं
ना प्रज्ञमदृष्टमव्यवहार्यमग्राह्यमलक्षणमभ्वं य
मव्यपदेश्यमेकात्मप्रत्ययसारंप्रपंचोपशमं शि
वमहैतंचतुर्थं मन्यंते स आत्मा स विज्ञेयः सो
यमात्मा ध्येय इत्येवमोङ्कारो धिमात्रं ॥ पादा मात्रा
मात्राश्च पादाः अकार उकारो मकार इति जाग
रितस्थानो वैश्वानरो कादः प्रथमा मात्रा ॥ आ
प्त्यादिमत्वाद्वाप्नोति ह वै सर्वा न्का मानादिश्च

श्रीं

इ

माण्डूक्योपनिषद्

१५ (५)

भवति य एवं वेदा॥ स्वप्नस्थानं सैजस उक्तामेव द्वितीया
मात्रोत्कर्षादुभयत्वाद्वा कर्षति ह्येजान संततिं स
मानश्च भवति नास्या ब्रह्मविष्णुकेले भवति य एवं वे
द॥ सुषुप्तस्थानः प्राज्ञो मकोऽस्ततीया मात्रामित
रपि विवर्धमानोति ह वा इदं सर्वमपीति च भवति
य एवं वेद॥ अमात्रश्चतुर्थो व्यवहार्यः प्रपञ्चोपरा
मः शिवो द्वैत एव मोक्षर आत्मैव संविशत्यात्मनात्म
नं य एवं वेद इति माण्डूक्योपनिषत् समाप्ता॥ ॐ तत्सत् ॥ ५१

१२०
२५
१९
(११)